СЕРІЯ «Економіка»

УДК 338.48

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-2\(4\)-134-142](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-2(4)-134-142)

Александрова Світлана Анатоліївна кандидат педагогічних наук, доцент, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, вул. Маршала Бажанова, 17, м. Харків, 61002, тел.: (057) 707-31-56, <https://orcid.org/0000-0001-9842-436X>

Писарева Ірина Володимирівна кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, вул. Маршала Бажанова, 17, м. Харків, 61002, тел.: (057) 707-31-56, <https://orcid.org/0000-0003-1433-9104>

Сегеда Ірина Василівна кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, вул. Маршала Бажанова, 17, м. Харків, 61002, тел.: (057) 707-31-56, <https://orcid.org/0000-0002-2364-4410>

ТУРИЗМ І ГОТЕЛЬНИЙ БІЗНЕС В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ ТА НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Анотація. Пандемія, політичні, соціально-економічні кризи створюють для учасників ринку умови з певним ступенем невизначеності, породжуючи низку проблем. Сектор туризму та готельний бізнес постраждали найпершими та найбільше від глобальної пандемії. Намагання стримати розповсюдження пандемії шляхом закриття кордонів, введення карантинних обмежень, панічний страх деяких людей щодо зараження (вірусобія) фактично зупинило ці сфери послуг.

Стаття присвячена дослідженню впливу пандемії COVID-19 на сектори туризму та готельного бізнесу й окресленню деяких напрямків щодо подолання кризи.

На сьогодні важко оцінити прямий та опосередкований вплив від фактичної зупинки туристської індустрії. Особливістю туризму є те, що він стимулює додатковий попит туристів на послуги засобів розміщення, ресторанного господарства, сувенірну продукцію, товари народного промислу тощо. Негативний вплив пандемії на туристську індустрію не обмежується лише економічними наслідками, адже окрім них можна зазначити соціально-культурні та екологічні чинники.

В Україні проблема розвитку туризму та споріднених галузей ускладнюється ще й наявністю низки проблем системних, подолання яких

можливо лише за умови організації активного партнерства бізнесу та держави, розробки стратегічних програм розвитку туризму, державної підтримки. Особливу увагу варто приділяти розвитку санаторно-курортного, спортивно-оздоровчого, екологічного, заміського туризму.

Сучасні виклики вимагають від суб'єктів господарювання гнучкості, здатності адаптуватися до динамічних умов ринку, впровадження інноваційних шляхів розвитку, диверсифікації діяльності, переоцінки та оптимізації бізнес-процесів, перегляду асортименту на предмет економічної доцільності, переорієнтування на внутрішній сегмент споживачів з низьким та середнім рівнем доходів.

Ключові слова: туризм, готельний бізнес, пандемія, невизначеність, криза.

Aleksandrova Svitlana Anatoliivna PhD of pedagogical science, Associate professor, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Marshal Bazhanov St., 17, Kharkiv, 61002, tel: (057) 707-31-56, <https://orcid.org/0000-0001-9842-436X>

Pysareva Iryna Volodymyrivna PhD of economic science, Associate professor, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Marshal Bazhanov St., 17, Kharkiv, 61002, tel: (057) 707-31-56, <https://orcid.org/0000-0003-1433-9104>

Segeda Iryna Vasylivna PhD of economic science, Associate professor, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Marshal Bazhanov St., 17, Kharkiv, 61002, tel: (057) 707-31-56, <https://orcid.org/0000-0002-2364-4410>

TOURISM AND HOSPITAL BUSINESS IN PANDEMIA AND INDEPENDENCE

Abstract. Pandemic, political, social and economic crises create conditions with a certain degree of uncertainty for market participants, generating a number of problems. The tourism sector and the hotel business were the first to suffer from the global pandemic. The attempt to contain the spread of the pandemic by closing the borders, imposing quarantine restrictions, panic fear of some people on infection (virusophobia) actually stopped these spheres of services.

The article is devoted to the study of the impact of the COVID-19 pandemic on the tourism and hospitality sectors and identifying some ways to overcome the crisis.

To date, it is difficult to assess the direct and indirect impact from the actual shutdown of the tourism industry. The peculiarity of tourism is that it causes additional tourist demand for services of accommodation facilities, restaurant facilities, souvenir products, handicrafts, etc. The negative impact of the pandemic on

the tourism industry is not limited to the economic consequences, in addition they can be noted socio-cultural and environmental factors.

In Ukraine the problem of tourism and related industries is also complicated by the presence of a number of systemic problems which can be overcome only by an active partnership of business and government, the elaboration of strategic programs of tourism development and state support. Particular attention should be paid to the development of sanatorium and spa, sports and recreational, environmental, country tourism.

Modern challenges require from business entities flexibility, ability to adapt to dynamic market conditions, introduction of innovative ways of development, diversification of activities, reassessment and optimization of business processes, revision of the range for economic feasibility, re-orientation to the domestic segment of consumers with low and middle income.

Keywords: tourism, hotel business, pandemic, uncertainty, crisis.

Постановка проблеми. Пандемія, політичні, соціально-економічні кризи, зміна усталених за останні десятиліття трендів в світовій економічній системі та багато інших проблем людства створюють для учасників ринку умови з певним ступенем невизначеності, коли неможливо оцінити ймовірність різних варіантів розвитку подій, потенційні результати від прийнятих рішень. Останні часто доводиться ухвалювати в умовах мінливих обставин, а чинники, що впливають на суб'єкти господарювання є настільки новими і складними, що стає неможливим отримати релевантну інформацію щодо них.

Трансформація економічних процесів в результаті глобалізації, циклічність економіки створюють значні проблеми як світового, так і національного рівня. Хоча виникнення економічних криз періодично повторюється (як наслідок порушення макроекономічної рівноваги), проте криза, що спричинена спалахом коронавірусу, має низку особливостей. Останні роблять її складною та безпрецедентною – це впровадження карантинних заходів, обмеження, перекриття державних кордонів, закриття повітряного простору, відсутність чіткого розуміння подальшого розвитку подій тощо.

Пандемія змінила життя людства, порушила ринки і виявила спроможність (або неспроможність) керівників всіх рівнів (від президентів країн до менеджерів підприємств) приймати адекватні управлінські рішення.

Висувається багато припущень щодо того, як зміниться світ після пандемії, здійснюються спроби змоделювати сценарії розвитку подій та наслідків цього, найбільшого з часів Другої світової війни, виклику людству, провести аналогії зі спалахами інших інфекційних захворювань. Проте їх обґрунтованість та достовірність досить хитка.

Складно оцінити глибину та тривалість економічного спаду від пандемії на світовому і національному рівнях, адже оцінка його наслідків є вкрай непростою завданням через високий ступінь невизначеності. Прогнози щодо

подальшого відновлення глобальної економіки є доволі різними – від сценарію, що передбачає швидке відновлення економіки до більш тривалого та навіть довгострокової рецесії [1].

За таких умов в економіці багатьох країн спостерігаються компоненти стану нестабільності: прискорення інфляції, безробіття, зниження ВВП, платоспроможного попиту та погіршення якості життя населення, масові банкрутства підприємств середнього та малого бізнесу тощо. Суттєві негативні наслідки спостерігаються і в секторах туризму й готельного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичному дослідженню кризових явищ та проблемам антикризового розвитку присвятили праці такі науковці, як М. Портер, О. Білоус, О. Гаврилюк, А. Ткаченко, О. Плотніков тощо. Питання організації, проблем та перспектив функціонування підприємств туризму та готельного бізнесу в умовах пандемії досліджували С. Беляєва, Л. Бишовець, О. Куракін, М. Лущик, В. Непочатенко, О. Николайчук, О. Роїк, В. Світлична, Р. Суценко, Г. Тарасюк, О. Тищенко, А. Чагайда та інші.

Аналіз наукової літератури з означеної тематики дав змогу всебічно оцінити проблеми розвитку сектору туризму та готельного бізнесу в умовах невизначеності та кризи, спричиненої пандемією Covid-19, проте слід зазначити відкритість питання щодо шляхів виходу з неї.

Мета статті полягає в дослідженні впливу пандемії COVID-19 на сектор туризму та готельний бізнес і окресленні деяких напрямків щодо подолання кризи.

Виклад основного матеріалу. Небачені негативні наслідки спостерігаються в секторах туризму та готельного господарства. Намагання стримати розповсюдження пандемії шляхом закриття кордонів, введення карантинних обмежень, панічний страх деяких людей щодо зараження (вірусофобія) фактично зупинило ці перспективні сфери послуг. Сектор туризму та готельний бізнес постраждали найпершими та найбільше від глобальної пандемії. Було скасовано безліч туристських подорожей, відряджень, ділових та культурних заходів тощо. Як наслідок, деякі підприємства вимушені були припинити діяльність, інші – зазнали та продовжують зазнавати суттєвих збитків.

В світі, до початку пандемії, туристська індустрія розвивалася швидкими темпами, забезпечуючи суттєві внески у світовий валовий продукт (більше 10 %) та створюючи робочі місця для кожного десятого мешканця планети. На сьогодні важко оцінити прямий та опосередкований вплив від фактичної її зупинки. Особливістю туризму є те, що він стимулює додатковий попит туристів на послуги засобів розміщення, ресторанного господарства, сувенірну продукцію, товари народного промислу тощо. До переліку пов'язаних з туризмом послуг відносяться: готельні та ресторанні послуги, послуги в галузі транспорту, сільського господарства і зв'язку, спортивне і допоміжне транспортне обслуговування, послуги турагентів, туроператорів, екскурсководів;

послуги з оренди, прокату машин і устаткування; послуги в галузі сільського господарства, мисливства, лісового господарства, рибальства; комунальні, соціальні та персональні послуги; державне управління та інші послуги суспільству в цілому; послуги соціального страхування; послуги в сфері рекреації, культури та спорту тощо.

Оцінка наслідків кризи для туриндустрії в Україні ускладнювалася, наприклад, ще й відсутністю якісної туристичної статистики. Лише з початку 2021 року розпочали збір даних (формування туристичного сателітного рахунку). На сьогодні, Національною туристичною організацією України розроблена методологія та проводиться детальний статистичний аналіз у відповідності до міжнародних рекомендацій Всесвітньої туристичної організації ООН по статистиці і сателітному рахунку туризму. Це надасть змогу проведення якісного макроекономічного аналізу впливу туризму на економіку, визначення прямого внеску туризму в економіку країни; виявити головні економічні пропорції туристичної індустрії; вивчити структурні зрушення у виробництві туристського продукту і в попиті на нього; оцінити вплив туризму на ВВП країни, на показники зайнятості; визначити мультиплікативний ефект розвитку туризму; сформувати статистику щодо кількості ліжко-діб наданих туристам (в країні, по регіонах, по конкретних населених пунктах), щодо витрат туристів у місці перебування; дані по робочих місцях на підприємствах галузі тощо.

Негативний вплив пандемії на туристську індустрію не обмежується лише економічними наслідками, адже окрім них можна зазначити соціально-культурні та екологічні чинники, а саме: зростання бідності та нерівності населення, загострення проблеми щодо збереження природи та культури. Припинення туристської діяльності в деяких регіонах світу, де значна частка населення отримувала дохід лише від туризму, призвела до соціальної напруги, погіршення криміногенної ситуації, надмірної експлуатації або споживання природних ресурсів, використання останніх з метою отримання доходу, загострення проблеми збереження культурної спадщини та багатьох інших.

В Україні, на жаль, існує низка системних проблем щодо розвитку туризму і готельного господарства, тому кризові явища виникали й до початку пандемії [2]. Не зважаючи на наявність в Україні значного потенціалу для розвитку туристської індустрії, в останні роки спостерігалася стійка негативна тенденція – більша частина туристських потоків в Україні припадала на імпорт послуг, тобто на виїзний туризм (в 2019 р. – 90%), обсяги в'їзного туризму були незначні та мали суттєві коливання [3].

Така ситуація пояснюється відсутністю чіткої стратегічно орієнтованої державної політики щодо розвитку туристської індустрії, систематичних заходів з формування туристського іміджу країни та регіонів тощо. До проблем, які чинять суттєвий негативний вплив на розвиток туризму та готельного господарства, можна також віднести: нестабільну політичну та економічну

ситуацію, наявність збройного конфлікту на Сході країни, загрозу зовнішньої масштабної агресії, недостатньо розвинену туристичну інфраструктуру, занедбаність природних ресурсів та історичних пам'яток тощо.

Щодо готельного бізнесу, то чинниками, що гальмують його розвиток, окрім зазначених вище, є також: відсутність якісного партнерства між готелями, туроператорами, перевізниками, що негативно впливає на ціноутворення; співвідношення «ціна-якість» значно програє більшості закордонних готелів – часто ціни необґрунтовано завищені, у той час як якість не завжди належного рівня; існування ринку тіньових послуг; розвиток самоорганізованого внутрішнього туризму та інші.

Означені питання потрібно вирішувати за умови організації якісного й активного партнерства бізнесу та держави.

Щодо зменшення негативних наслідків кризи (запобігання банкрутств суб'єктів господарювання туріндустрії та суміжних сфер діяльності, збереження робочих місць), то одним з дієвих шляхів є переорієнтація на внутрішній туризм. Для цього в Україні є всі передумови: сприятливий клімат, різноманітний рельєф, унікальне поєднання природно-рекреаційних ресурсів, культурно-історичної спадщини, розгалуження санаторно-курортної бази.

Особливу увагу варто приділяти розвитку санаторно-курортного лікування в місцевостях, де можливо надати послуги медико-профілактичного спрямування, спортивно-оздоровчого, екологічного, заміського туризму. При цьому необхідно забезпечити можливість відпочинку та оздоровлення населенню з середнім рівнем доходів, тобто переорієнтуватися на нижчий та середній цінові сегменти. Всі подорожі мають відбуватися з суворим дотриманням безпеки туристів згідно з сучасними нормами і стандартами охорони здоров'я. Для деяких закладів розміщення такого типу з сезонним характером роботи, доцільним є розширення сезону або організація цілорічної роботи.

Вважаємо, що в складних умовах господарювання суттєві переваги забезпечить консолідація готелів в мережі, які просувають на туристичний ринок високі стандарти обслуговування за невисокою ціною. В основу концепції мережі (ланцюга) покладена ідея формування впізнаного іміджу готельних підприємств й уніфікованого готельного продукту з метою тиражування стандартів готельної пропозиції, трансферу кращого досвіду і вживання єдиних підходів до обслуговування гостей як на внутрішньому, так і зарубіжному ринках.

Консолідація в мережу надасть можливість зниження загальних витрат, економії від масштабу, підвищення рівня організації виробничого процесу тощо. Високі стандарти, постійне зростання якості обслуговування в засобах розміщення, що належать до готельних мереж, нададуть додаткові гарантії, переваги для споживачів готельних послуг щодо безпеки, якості, комфорту тощо. З метою забезпечення можливості подорожувати населенню з невисоким та середнім рівнем доходів, доцільним вважаємо створення вітчизняних економ-мереж засобів розміщення, особливо заміських.

Службам маркетингу підприємств готельного бізнесу необхідно просувати ідею протидії поширенню інфекційних захворювань, створюючи та доносячи до споживачів інформацію щодо гарантованих заходів безпеки. Адже через пандемію змінилися реалії життя та вимоги щодо функціонування засобів розміщення до яких необхідно адаптуватися. Це стосується процедури реєстрації поселення, перебування гостей, проведення масових заходів, можливостей та особливостей надання додаткових послуг, організації харчування. Актуалізуються питання забезпечення безпечної відстані й індивідуального захисту, проведення систематичних дезінфекційних заходів, дотримання правил безпеки й доведення інформації щодо дотримання цих вимог до споживачів.

Цікавим є закордонний досвід залучення гостей [4]. Так, наприклад, уряд Сінгапуру впровадив програму перевірки закладів розміщення, що передбачає видачу сертифікатів чистоти та здоров'я тим готелям, які відповідають чітко визначеним критеріям (у т.ч. призначення менеджера, який контролює процеси в приміщенні, відповідає за температурний скринінг і контроль за здоров'ям працівників, заходи з дотримання норм чистоти та гігієни, забезпечує відповідність рекомендаціям щодо охорони здоров'я та безпеки туристів, а також виконання наказів уряду, пов'язаних із COVID-19) та розміщення позначки на будівлі готелю.

Для деяких засобів розміщення доцільно диверсифікувати діяльність, поєднуючи надання основних послуг з послугами оренди, організацією коворкінгу тощо; оптимізувати та адаптувати під карантин бізнес-процеси [5]; позбутися зайвих приміщень, переглянути асортимент послуг на предмет економічної доцільності.

Слід зазначити, що є певні підтримуючі дії з боку держави, але вони не є достатніми й потребують посилення та системності. На державному рівні в Україні прийнято низку нормативно-правових актів, зокрема Кабінетом Міністрів України затверджено постанову про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, «Програму стимулювання економіки для подолання наслідків епідемії Covid-19», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [6]. Із 1 січня 2021 року запрацювали зміни до Податкового Кодексу України щодо податкових пільг та стимулів для підтримки діяльності у галузі креативних індустрій, культури, туризму, спорту та інших гуманітарних сферах. Згідно з ними, протягом 2021-2022 років застосовується знижена ставка ПДВ у розмірі 7% замість 20 % до операцій з постачання послуг з тимчасового розмішування (проживання), що надаються готелями та подібними закладами; для операцій з постачання послуг, пов'язаних зі сферами культури й туризму.

Висновки. Складнощі та загрози з якими стикаються підприємства в галузі туризму та готельному бізнесі, змушують суб'єктів господарювання виходити із зони комфорту й істотно змінювати функціонування, адаптуватися до динамічних умов сучасного ринку. Гнучка адаптивна політика, інноваційний підхід, удосконалення бізнес-процесів у поєднанні з державною підтримкою забезпечать новий поштовх розвитку означених галузей.

Література:

1. Роїк О. Розвиток туристичної сфери України в умовах підвищених епідемічних ризиків [Електронний ресурс] / О. Роїк, М. Лущик // Економіка та суспільство. – 2020. – № 22. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/56/52>.
2. Світлична В. Туристична сфера: пошук шляхів подолання кризи в умовах глобальних карантинних обмежень [Електронний ресурс] / В. Світлична // Комунальне господарство міст. – 2020. – Т. 5, № 158. – С. 24–31. – Режим доступу: <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2020-5-158-24-31>.
3. Сайт Головного управління статистики в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
44. Сущенко Р. Карантин. Як світ рятує туристичну галузь [Електронний ресурс] / Р. Сущенко. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3090351-karantin-ak-svit-ratue-turistichnu-galuz.html>.
5. Ніколайчук О. А. Тренди розвитку вітчизняної індустрії гостинності в умовах COVID-19 [Електронний ресурс] / О. А. Ніколайчук // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. – 2021. – № 13. – С. 108–114. – Режим доступу: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2021-13-11>.
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/692-20#Text>.

References:

1. Roik, O., & Lushchik, M. (2020). Rozvytok turystychnoi sfery Ukrainy v umovakh pidvyshchenykh epidemichnykh ryzykiv [Development of the tourism sector of Ukraine in conditions of increased epidemic risks]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 22. Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/56/52> [in Ukrainian].
2. Svitlychna, V. (2020). Turystychna sfera: poshuk shliakhiv podolannia kryzy v umovakh hlobalnykh karantynnykh obmezhen [The tourism sector: finding ways to overcome the crisis in the context of global quarantine restrictions]. *Komunalne hospodarstvo mist*, 5 (158), 24–31. Retrieved from <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2020-5-158-24-31> [in Ukrainian].
3. Sait Holovnoho upravlinnia statystyky v Ukraini [Website of the Main Department of Statistics in Ukraine]. *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
4. Sushchenko, R. (2020). Karantyn. Yak svit riatiue turystychnu haluz [Quarantine. How the world is saving the tourism industry]. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3090351-karantin-ak-svit-ratue-turistichnu-galuz.html> [in Ukrainian].
5. Nikolaichuk, O. A. (2021) Trendy rozvytku vitchyznianoï indusriï hostynnosti v umovakh COVID-19 [Trends in the development of the domestic hospitality industry under COVID - 19]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii: Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm*, 13, 108-114. Retrieved from <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2021-13-11> [in Ukrainian].

6. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts Regarding State Support of Culture, Creative Industries, Tourism, Small and Medium Businesses in Connection with the Action of Restrictive Measures Related to the Spread of Coronavirus Disease (COVID - 19)] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/692-20#Text> [in Ukrainian].